

בארות המים

וכן נטה הגאון יעקב מסבא ד'מסתבא דהשתא מני אזיל אלפים של כל הדרך, דכך לי אלפים של כל תחומו כאלפים של כל הדרך, דאידי ואידי חוץ מתחומו הוויין, והדר לדוכתיה ואזיל אלפים של כל תחומו ואזיל עד צימו, ונמנא הולך ח' אלפים אמה, אלא כי מטי לתחומו תו לית ליה אלא תחומיה, וכן נטה בשער הציין (סי' תז סק"ד) ויעוין בשפת אמת שנסתפק בזה.

רד"ה רב שימי, ורבה לית ליה הא דתנו נהרדעי לעיל ואי פיקח הוא עייל לתחומו וכיון דעל על - וכן דעת הראב"ד (פכ"ז משנת הי"א) דדינא דנהרדעי תלי בפלוגתא דהבלעת תחומין, ויעוין עוד ברוקס (סי' קפז).

אך התוס' דחו דדינא דנהרדעי לא תלי בפלוגתא דהבלעת תחומין, דשאני התם דכיון דינא מד' אמותיו הראשונות צעינן למיתב ליה ד' אמות חדשות, וכיון דהשתא קאי בתחומו הראשון אמרי' דהדר לתחומו ומשא"כ הכא, וכן תי' בתוס' הרא"ש, וכ"ה בתוס' רבינו פרץ (בסוגין ולעיל מדא) יעוין שם וכן הסכים הרמב"ן במלחמות (בסוף פירקין).

וכן הסכים הרשב"א בחידושו הכא וז"ל נראין דצרי התוספות שאמרו דנראה שיש לחלק בהיא, דההיא דנהרדעי כיון שקנה ד' אמות חוץ לתחום הראשון, ועכשיו התיירו לו חכמים לעקור אותו תחום ולקנות תחום אחר משום כבוד הצריות ונכנס לתוך תחומו הראשון ונקנה לו, הרי זה כמי שהחזירוהו שחזר להיתירו הראשון, אבל הכא שעקר תחומו הראשון וקנה לו תחום אחר ועדיין הוא בתוך אותו תחום, אף על פי שהוא מוצלע בתוך התחום שהיה לו מעיקרא, אין לו אלא תחום זה השני, ואין לו לעקור אותו וליכנס בתוך תחום אחר עכ"ל.

והנה דעת הרא"ש צריש פירקין, דאחר דינא משום כבוד הצריות אסור לשבז למקומו, ולא ינא מד' אמותיו החדשות, ולפ"ז מצווארים בפשיטות דצרי תוס' ותוס' הרא"ש, אולם הרשב"א בעבודת הקודש (ש"ה סי"ג) כתב וז"ל נלך לנקבו ינא ואפילו למקום רחוק עד מקום שיכול ליפנות שם ולא יתבייש מצני אדם, וחוזר לתוך ארבע אמותיו עכ"ל, ומצוואר דשרי לחזור למקומו הראשון [וכן מצוואר ברמב"ם (פכ"ז משנת הט"ו) ובתשו' (בלאו סי' שח) ובסמ"ג (לאוין סו) ובארחות חיים (הל' שנת ס"ק תכו) ובמאירי] ועמדו האחרו' דלכאו' אין הדברים מתאימים עם דברי הרשב"א בחידושו הכא, דהסכים לדברי תוס', דטעמא דנהרדעי משום דקנה ד' אמות חדשות כשינא.

מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח - הרמב"ן (לעיל מג"א) הוכיח מהכא דמדאורייתא ליכא איסור תחומין אלא אם הלך כל י"ב מיל צאיסור, ולר"ע אם הלך אלפים אמה צאיסור, דאל"כ התיירוס חכמים לנאת מד' אמותיהן, ומצוואר מדצרי, דהך דינא דהיונא חוץ לתחום אסור לנאת מד' אמותיו הוי מדאורייתא.

אך דעת הר"י [הוצא צריטב"א (יומא סז"א) ובתוס' ישנים (שס)] דמדאורייתא היונא חוץ לתחום רשאי לנאת ממקומו, וכן נקט הקרן אורה בסוגין יעו"ש, מיהו האחרו' צידדו דהיינו דוקא לחזור לכיוון תחומו, ולא להמשיך ולהרחיק מתחומו.

ויעוין בגאון יעקב בסוגין דכתב צ' הדרכים, אי טעם ההיתר הכא משום דינאו צהיתר או דכל דינא דאסור לנאת מד' אמותיו הוי מדרבנן יעו"ש.

רב שימי בר חייא אמר הכי קאמר אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאילו לא יצא מתחומו כו' הבלעת תחומין מילתא היא - ופירש רש"י (בל"ק) וז"ל כאילו לא ינא מתחומו דמי והולך עד צימו והרי הוא כצתחילה עכ"ל, והנה מדקיים הרי הוא כצתחילה משמע להדיא לכאורה, דלהך לינא איבד את תחומו החדש, ול"ל אלא תחומו הישן (ובשפ"א נסתפק בזה, דדילמא אף לל"ק דרש"י ס"ל לרב שימי דאית ליה צ' התחומין) אלא דיש להסתפק אי קודם שחזר ונכנס לתחומו הישן, רשאי לילך לנאת תחומו החדש או לא, ולשון רש"י הולך עד צימו, משמע קצת דלא שרי אלא לחזור לכיוון תחומו הישן.

ולשון רבינו ירוחם (ני"ב ח"ה ד"ק ע"ד) אפילו ינא מתחומו כשאמרו לו ולא ינא כל כך שאם תתן לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שאמרו לו יכנסו האלפים תוך תחומו כלומר מתוך האלפים של צימו הרי הוא כאלו לא ינא מצימו והרי הוא כצני עירו עכ"ל, ובאליה רבה (סי' תז סק"ג) דקדק מדצרי דממקום שנאמר לו אין לו רשות לילך לרוח אחרת אלא חוזר לצימו כצתחילה שיש לו אלפים מצימו [ובשער הציין (שס סק"ד) כתב דאין ראייתו מצנינו ירוחם מוכרחת].

אך דצרי רבינו פרץ (להלן ד"ה ומה אילו) מצוואר דכל זמן שלא נכנס לתחומו הישן, רשאי להלך בתחומו החדש לכל רוח, ורק אחר שנכנס אזדא לה אותה תקנה ואיבד אלפים אמה שנתנו לו במקום שינא, וכן נראה מדצרי הריטב"א (ד"ה גירסת רש"י).

הראשונים לפי קמא דרש"י, דמודה רב שימי בר חייא צמתני' דלא מהניא הצלעת תחומין לילך צ' התחומין כל היום, אלא הולך לצד ציתו ונעשה צבתחילה [ועכ"פ אחר שנכנס לתחומו הראשון אסור לשוב לתחומו החדש] דא"כ תיקשי נמי לרב שימי, דהא הכא מהלך כל היום את צ' התחומין.

ובתוס' הרא"ש תירץ דשאני מערה דאף בלא הצלעת תחומין הוי מצי להלך את כולה, אלא דהיה צריך לחזור דרך תוך המערה ולצאת צפתחה השני, ולהכי אחר דמהניא הצלעת תחומין לצאת מתחום זה לתחום זה, ממילא רשאי להלך על גבה כולה כל היום, משא"כ הכא דלולי הצלעת תחומין לא מצי כלל לילך צ' התחומין, נהי דמהניא הצלעת תחומין דרשאי לשוב לתחומו הראשון, אף שוב אסור לחזור לתחומו החדש.

ובתוס' רבינו פרץ תירץ, דצאמת מלד עיקר דין הצלעת תחומין ראוי דיהא מותר להלך את שניהם כל היום, ומה"ט גבי מערה מהלך על גבה כולה כל היום, אולם היינו דוקא התם דצ' התחומין הווין מחמת קניית שביתה, משא"כ הכא ציוצא לדבר מלוא, דעיקר תחומו הוי רק תחום ציתו דשבת צו מצעוד יום, והך תחום החדש דזכה צו הוי תקנת חכמים צעלמא, כדי שלא ימנע מלצאת, ולהכי כל דחזר לתחומו הראשון, פקע הך תחום, דהשתא אודא לה הך תקנת חכמים.

ביסוד הפלוגתא דהבלעת תחומין - ללישנא קמא דרש"י, וכן הסכמת כל הראשונים, פלוגתת רבה ורב שימי האם שרי לשוב לתחומו הראשון, וכל דשב לתחומו הראשון נאסר לחזור לתחומו השני (צמתני' ציוצא צרשות) ואילו ללישנא צתרא דרש"י מודה רבה דשרי לשוב לתחומו הראשון, ולא נחלקו אלא האם רשאי אח"כ לשוב לתחומו השני, דלרבה אסור ולרב שימי מהלך כל היום את צ' התחומין.

ולישנא צתרא, משמע מרש"י דיסוד טעמא דרב שימי דהצלעת תחומין מילתא היינו משום דצ' התחומין נעשו חד תחומא, כיון דמוצלעין זה צוה, ולהכי רשאי כל היום לילך צ' התחומין, ורבה פליג וסבר דלא נעשו חד תחומא, ומ"מ רשאי להכנס לתחומו הראשון, דהרי הוא מוצלע צתחומו, ואחר דנכנס לתחומו הראשון, מאצד את תחומו החדש, דזכה צו רק מכח תקנת חכמים, וחזור לעיקר דינו לתחומו הראשון, ומסקינן דצבת צמערה לכולי עלמא איכא הצלעת תחומין, כיון דצ' התחומין אתו מכח חדא שביתה (ויעוין עוד להלן צגדר פלוגתא).

אך ללישנא קמא, לכא' מודה רב שימי דלא נעשו חד תחומא, וי"ל דפלוגתתן האם תחומו החדש אסרו לצאת הימנו, דרבה סבר דכל תחום אסרו לצאת הימנו, אף אי קאי צתחום

ויתכן לדון ליישב, דהנה צפשוטו אף לדברי הרשב"א והרמב"ם דרשאי לחזור למקומו, מ"מ אינו חייב צוה ורשאי נמי להשאר צמקומו, וי"ל דמודה הרשב"א דצכה"ג מצי לקנות ד' אמות צמקומו החדש [וצורר לאיזה רוח שירצה, ואף להרחיק ממקומו הראשון] וכמו כן יתכן דכל דאין דעתו לחזור עד מקומו הראשון, אסור כלל לצאת מד' אמותיו החדשות, ולשון הרשב"א הכא 'התירו לו חכמים לעקור אותו תחום ולקנות תחום אחר', ושפיר יש לפרש דהוי היתר צעלמא, דאי רוצה מצי לקנות תחום אחר צמקומו החדש.

תירוץ התוס' רי"ד והריטב"א - התוס' רי"ד והריטב"א תירצו צאופן אחר, דשאני ההיא דנהרדעי דהך היתר דצבוד הצריות לית ליה קצבה, וצכה"ג לכולי עלמא אמרי' כיון דעל על, וז"ל התוס' רי"ד דהיכא אמרינן כיון דעל על הני מילי כשאין לו מידה קצובה כגון הנצרך לנקציו שהוא יכול ליכנס עד שימצא מקום לנוע, וכן מחי'ה דגברי דרב חסדא דאמרן דהיכא גברי דמעילי אפילו לרבצן דלית להו הצלעת תחומין הוא יכול ליכנס ואין שם מידה קצובה שאם יש לו הרבה בני אדם נכנס כל מה שהיא רוצה הילכך אמרי' כיון דעל על, אצל הכא דיש שלו מידה קצובה אלפים אמה לא אמרי' כיון דעל על שאינו יכול ליכנס אלא כדי מידתו, והכי נמי אמרי' לרבצן היכא דינא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס והרי יש לו ד' אמות לכל רוח שהוא יכול ליכנס לחוץ התחום ולא אמרי' כיון דעל על מפני שאין לו אלא ד' אמותיו עכ"ל.

וב"ב הריטב"א צשם ר"י דעד כאן לא אמרו חכמים דהצלעת תחומין לאו מילתא היא אלא צמי שנתנו לו חכמים צבר תחום או צבול מסוים כעין הא דרב שימי אי נמי צמי שינא מחוץ לתחום שנתנו לו חכמים ד' אמות לתחומו, שאע"פ שהם מוצלעים צתחומו הראשון אמרו רצנן לא יכנס שכבר נעקר תחומו הראשון וזכה צמקום הזה צחלופה, אצל כל שינא לו מתחומו ואינו חוזר וזוכה צבול מסוים אלא צדבר שאין לו צבול כגון הנכנס ע"י מחי'ות כעוצדא דנחמיה או הנצרך לנקציו שאין לדברים אלו שיעור, כי זה היה יכול ליכנס צמחי'ות עד עירו וזה היה יכול ליכנס הרבה עד שימצא מקום לנוע, צהא ודאי כיון דעל על ויש לו הצלעת תחומין, והיינו מאי דצירינא לעיל דכל היכא דמלו גברי דמודו רצנן שיכנס לעירו, ודבר זה צרור ונכון וכן דעת רבותי עכ"ל [ולכא' הוא דלא כדברי תוס' דידן צשם ר"י].

אמר ליה אביי לרבה ואת לא תסברא דהבלעת תחומין מילתא היא ומה אילו שבת במערה שבתוכה ארבעת אלפים ועל גגה פחות מארבעת אלפים אמה לא נמצא מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה - הקשו

מיושב שרשותו עולה עד לרקיע ומשום הכי אויר התחתון עולה למעלה כנגד אויר שלמטה, ואף על פי שלענין טלטול על גבה של מערה נידון כרשות הרבים, לענין מדידה מיהא מלמעלה כלמטה, ואין לנו ללמוד מדידה מטלטול שהרי אפילו העיר שרשות הרבים עוברת בתוכה חייבין עליה משום רשות הרבים ולענין מדידה כולה כארבע אמות דמיא' (לשון הרשב"א בשם הר"א ד"ו).

בקושיות הרשב"א - הרשב"א תמה ע"ד הר"א ד"ו כמה תמיהי, חדא דלפ"ז עיקר החילוק משום דהכא איכא מחילות ואמרי' דעולות עד לרקיע והכא ליכא מחילות, ולא משום דשבת מצעוד יוס', דביוצא ברשות הקילו לדונו כשבת מצעוד יוס דמהאי טעמא אית ליה אלפים אמה יעו"ש, ומדברי הרשב"א מצוואר דפירש בשיטת הר"א ד"ו דיקוד הדין דחשיב על גבה כרשות היחיד למדידת תחומין היינו מכא מחילות, דלענין הא אמרי' גוד אסיק אף דאין המחילות ניכרות [וכן מצוואר מהמשך דברי הרשב"א יעו"ש] ולהכי תמה דא"כ לא תלי צמה דשבת מצעוד יוס.

אך לכאן מלשון הר"א ד"ו כפי שהוצא ברשב"א נראה לכאורה דלאו משום גוד אסיק דמחילות אתי עלה, אלא משום דאויר רשות היחיד עולה עד לרקיע^א, וס"ל דהך דינא הוא אף בלא גוד אסיק, ונראה עוד מדברי הר"א ד"ו, דאף לענין מדידה דוקא בצית מיושב אמרי' דעולה עד לרקיע (והיינו במקום דאיכא גג המפסיק) אך בהיקף מחילות שאינו מיושב לא אמרי' דעולה עד לרקיע אף לענין מדידה, אלא דע"י ששבת צמעה נעשית כצית מיושב וממילא אמרי' דאף על גבה הוא כרשות היחיד לענין מדידה, ואזיל הר"א ד"ו לטעמיה לקמן (סא ז) דפסק כשמואל דאמר התם דמודים חכמים צותן עירובו צעיר חריצה וצמעה חריצה דל"ל אלא אלפים אמה ולא חשיבא כד' אמות (ה' ברא' שם וכן הסכים הרשב"א שם) ועכ"פ סוגין אולא כשמואל^ב.

אחר דאית ליה, ולהכי אף דנכנס לתחומו הראשון, מ"מ אסור לזאת מתחומו החדש, ורצ שימי פליג דכיון דנכנס לתחומו הראשון, רשאי להלך כולו, אף דבזה נפיק מתחומו הראשון [וממילא כיון דהדר לתחומו הראשון, מאבד את התחום השני דתיקנו לו חכמים, דלא תיקנוהו לו אלא כל זמן דלית ליה את תחומו הראשון].

עוד יתכן דפליגי האם קניית תחום חדש הוא סיבה לאבד את תחומו הישן, דרצה סבר דאי אפשר דיהא לאדם צ' תחומין, וממילא כשקנה תחום חדש בתקנת חכמים, ע"כ איבד את תחומו הראשון, ורצ שימי סבר דאפשר דיהא לאדם צ' תחומין, וממילא אף דזכה בתחום חדש, לא איבד את תחומו הישן, וכשחזר לתחומו הישן, כיון דלא איבדו, ממילא מאבד השתא את תחומו החדש, דלא זכה בו אלא מתקנת חכמים, והשתא פקעה סיבת התקנה, ועוד יש להאריך.

בדין שבת במערה - מצוואר בסוגין דהשוצת צמעה לית ליה אלפים אמה אלא מפתח המערה, והיכא דאית לה צ' פתחים, אית ליה אלפים אמה מכל פתח, אך לית ליה אלפים אמה כנגד כל המערה, וצפשוטו הוא דין צמעה דוקא, אך השוצת צצית או צעיר המוקפת מחילות, אית ליה אלפים אמה כנגד כל הצית והעיר (ויעוין בס' גור אריה למהר"ל בסוגין) ויש להאריך בגדר הדברים.

אמר ליה ולא שני לך בין היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום להיכא דלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום - צביאור המעליותא צצבת צאויר מחילות מצעוד יוס, פירש רש"י דמעליותא משום דצ' התחומין דצ' פתחי המערה אתו מחמת חדא שציתה, ולהכי מהניא הצלעת תחומין למעצדינהו חד תחומא, משא"כ צמתניתין ציוצא לדבר מצוה, דתחומו החדש לא אתי ליה מכא שציתתו.

אך הראשונים צצילו בשם הר"א ד"ו דפירש צאופן מחודש, ד'מי שצבת צמעה צצציתתו לתוכה נעשית המערה כצית

^א וס"ל דאמרי' הכי (עכ"פ לענין מדידה) אף דאיכא גג המפסיק, ויעוין בהג' מרדכי (סי' תקכה) וז"ל רב אומר אין מטלטלין אלא בארבע אמות לא אמרינן גוד אסיק מחילותא וקשה מאי איכפת לן הא רשות היחיד עולה עד לרקיע וצתום' תירך לפי שפרוץ במילואו למקום האסור וקשה דהא רשות היחיד עולה עד לרקיע ועוד הא אין רשות הרבים למעלה מעשרה כו' נאום אלעזר עכ"ל, ומדבריו נראה דאמרי' כן בכל רה"י ואף לענין טלטול ויעוין באחריו ואכ"מ.

^ב מיהו המאירי צצית הצחירה צצית בשם הר"א ד"ו וז"ל גדולי המפרשים כצו שמערה זו פירושה שאין צה דיורין וכשצבת בתוכה הוא שמהלך את כולה, אבל אם נתן עירובו לשם אינו מונה אלפים אלא ממקום עירובו ואף שצצבת אין גגה נמדד מתוכה, אבל אם היו צה דיורין הרי היא צצית ואף בלא צבת מודדין למעלה כלמטה שהמחילות התחתונות צוקעות למעלה, ואף על פי שלטלטול על גבה נדון כרשות הרבים לענין מדידה אינו כן, ואין ללמוד מדידה מטלטול שהרי אף רשות הרבים שבעיר אסור בטלטול ולמדידה דנין את הכל כארבע אמות עכ"ל, הרי דנקיט בלשונו 'שהמחילות התחתונות צוקעות למעלה', אך מסגנון הדברים נראה דאין זה לשון הר"א ד"ו ממש, אלא הוא לשון המאירי, ונראה דאף המאירי פירש כוונת הר"א ד"ו משום גוד אסיק וכדנקט הרשב"א בדעתו, אך לכאן צצברי הר"א ד"ו וכפי שהוצא ברשב"א, יש לפרש כדנח' דהיינו משום דרשות היחיד עולה עד לרקיע אף דאיכא הפסק גג.

עוד וז"ל ורצינו ניסים ז"ל ור"מ זק"ל מפרשים זה פירוש אחר, וכשנעתיק הפירו' נזכור דצריהם גם הם צפירוש הלכה זו כו' פירוש אחר לרצינו, אמר ליה אציי ואת לא תסצרה דהצלעת תחומין מילתא היא, ומה אילו שצת צמעה שמוכה ד' אלפים אמה ועל גבה פחות מד' אלפים אמה, וזה הוא פירוש הדברים, שמי שצת צמעה שמוכה והניח עירובו על גבה צוק אלפים מתחלת גג המערה, נמצא מהלך את כולה, פי' מתוכה, ולפי שהניח עירובו על גבה, מהלך עד מקום עירובו שהוא אלפים אמה מגג המער', ומהלך נמי ממקום עירובו אלפים אמה אחרות, נמצא סוף הד' אלפים אוכל באלפים אמה שהוא תחום המערה, שאנו מודדין מעל גבה, מפני שפחות מד' אלפים יש בגגה, ולפי שנבלע מעט מן האלפים של מערה מעל גגה צתוך תחום המערב, נמצא מהלך כל אותן האלפים חוץ לגג המער', והינו דומיא דמימרא דרב שימי בר חייא, וזו היא אורת הדבר (חסר הנייר) אמר ליה ולא שני לך צין היכא דצת צאור מחיצות וכו', מפני שבמערה נמצא סוף תחום האלפים שחוץ לגג המערה שהלך, מוצלע בתחום מחיצות שצת צאורין, וכמי (אצ"ל וצמי) שיצא צרשות אליצא דרב שימי סוף האלפים שהוא תחום ציתו מוצלע באלפים שיש לו ממקומו שלא שצת צו וליכא מחיצות, עד כאן דבריו ז"ל עכ"ל.

ולכאור' נראה מדבריו דבר מחדש, דהיכא דצת צמעה דאית זה מחיצות, ונתן עירובו חוץ למערה על גגה, אית ליה צ' תחומין, תחום עירובו אלפים אמה לכל ד' ממקום עירובו, ומלצד זה אית ליה תחום המערה, אלפים אמה מכל פתח המערה, וכיון דעל גבה פחות מד' אלפים, נמצא דכשמהלך על גבה עד לפתחה השני, הרי סוף הנך ארבעת אלפים מוצלעים באלפים דאית ליה מפתח המערה, ולהכי רשאי לילך עוד אלפים 'חוץ לגג המערה' מדין הצלעת תחומין.

ולכאור' הוא תמוה, דהא המניח עירובו מפסיד תחום מקום שציתתו וכדאיתא להדיא לקמן (ס ז) ובכ"ד, ואף לשיטת רש"י (לח ז) ודעמיה דאינו מפסיד עיר שלן צה, היינו רוק לענין להלך את כולה, אך ודאי מפסיד אלפים אמה דחוצה לה.

ולכאור' משמע דס"ל דשאני הכא דאית ליה צ' שציתות, וצכה"ג עירובו הוי צמקום שציתתו האחת, אך לא איצד צזה את שציתתו השנייה.

אולם אכתי צריך ביאור מה הוצרך להא דהניח עירובו על גג המערה, ואמאי דוקא ע"י עירובו איכא הצלעת תחומין,

עוד תמה הרשב"א ע"ד הראצ"ד, דלהך טעמא ראוי להתיר אף היכא דעל גגה איכא ארבעת אלפים ויותר, והרי אף אציי לא פריך אלא ממערה שעל גגה פחות מארבעת אלפים 'כאילו דבר זה נודע ומוסכם מכבר ביניהם' ומשמע דאף רבה דהשיבו לא שני לך כו' מודה בזה, אך בדעת הראצ"ד ז"ל לכאור', דנהי דצגגה פחות מארבעת אלפים קים להו דשרי, צאית צה ארבעת אלפים לא קים להו, אך אה"נ למסקנא שרי אף בארבעת אלפים ויותר [וכעיי"ז נחצאר צשיטת רש"י לקמן (מה א) אליצא דל"ב, דמשמע דאף צדצוקין אמרי' הצלעת מחיצות, וקשה מהכא דמשמע דדוקא צמוצלעין, ולכאור' ז"ל ע"ד הכ"ל].

עוד תמה הרשב"א צעיקר חילוק הראצ"ד צין מדידה לטלטול, דכיון דלענין מדידה אמרי' גוד אסיק ה"נ נימא לענין טלטול, ומה דדימה הראצ"ד לעיר שיש צה רשות הרצים דאעפ"כ חשיצא כד' אמות לענין מדידה, דחה הרשב"א דלאו ראה היא, דהתם הא דהויא כד' אמות לא הוי כלל מחמת המחיצות, אלא משום דהויא עיר מיושצת, אך הכא הרי לא הויא עיר, ולא איתנין עלה אלא משום מחיצותיה למטה, ומשום דאמרי' גוד אסיק, וצזה לא מסצרא לחלק צין טלטול למדידה, ואם איתא דלענין מדידה אמרי' גוד אסיק, ה"נ לענין טלטול עכ"פ מדאורייתא לפטור מחטאת (כ"ג לכאור' כוונת הרשב"א צקושייתו יעו"ש).

והרשב"א אזיל לטעמיה דפירש כוונת הראצ"ד מדין גוד אסיק, אך למשנ"ת דהראצ"ד לא אית עלה מדין גוד אסיק, אלא משום דאור רשות היחיד עולה עד לרקיע, י"ל דצזה שפיר מפלגינן צין מדידה לטלטול, דכיון דאיכא גג מפסיק, ורשות הרצים מהלכת על גגה, לענין טלטול חשיצא רשות הרצים, אך מ"מ לענין מדידה אמרי' דאור רשות היחיד שצתוכה עולה עד לרקיע, וחשיצא מקום דירה דנידון כד' אמות למדידה, וכדחזינן צעיר דאף דהויא רשות הרצים לטלטול, חשיצא כד' אמות למדידה משום דהויא כד' אמות.

פירוש גאוני ספרד - המאירי הציא צשם גאוני ספרד וז"ל ולגאוני ספרד פי' אחר צשמועה זו שיצא לך ממנה שאם תוך המערה ארבעת אלפים אמה וגגה אינה אלא ארבעת אלפים אמה פחות חמשים כשמתחיל להלך מעל גגה וחוף למערה מהלך אלפים וחמשים אמה שאותם חמשים אמה היתרות מוצלעות הן צקרקעיתה של מערה ודנין אותה כאלו יצא מקרקעה עכ"ל.

פירוש רבינו חננאל בר שמואל ז"ל - רצינו חננאל בר שמואל ז"ל הציא תחילה פירוש רש"י, ולאחר מכן הציא

ונראה דהרשב"א והמאירי הוי פשיטא להו דצמקום הפסק גג ל"ש לדון דרשות היחיד עולה עד לרקיע, ולהכי פירשו כוונת הראצ"ד על מחיצות רשות היחיד, דאמרי' גוד אסיק צמחיצות רשות היחיד והמחיצות הן שעולות עד לרקיע, ויעוין צחידושי המאירי.

הוא, וכן מצואר צמאירי, אך מדצרי רש"י להלן בסמוך אליצא דלישנא צתרא, נראה לכאור' דאליצא דאמת אף בדצוקין אמרי' הצלעת תחומין, וכדלהלן [ולדצרי הראצ"ד הנ"ל אף דהצלעת תחומין אמרי' דוקא צמוצלעין, מ"מ גבי מערה שרי אף ביותר מד' אלפים, דלמסקנא לא צעינן צמערה הצלעת תחומין כלל, אלא רשות המערה עולה עד לרקיע].

מ"ה ע"א

לזה ואינן מוצלעין, הרי לא מצי להכנס כלל לתחומי הראשון, ולהכי קשיא לן דלרצה היאך שרי ליכנס ע"י נשיקת תחומין.

אך לרב שימי דסבר הצלעת תחומין מילתא היא, והיינו דעי"ז נעשו חד תחומא ממש, י"ל דסבירא ליה הכי אף בנשיקת תחומין, דכל דצוקין ונושקין זה בזה נעשו חד תחומא, ולהכי לרב שימי ניחא לן דיכנס (ויעיין עוד בדצרי יחזקאל סי' ט' סק"כ).

והנה היה מקום לדון דלדרך זו אה"נ לרב שימי אף בדצוקין רשאי להלך צ' התחומין כל היום, ולפ"ז ניחא צפשיטות דתחומין מוצלעין ותחומין נושקין חד דינא נינהו לרב שימי, דצתרוויהו נעשו חד תחומא ומותר צשתיהן כל היום (וכ"נ לכאור' בדצרי יחזקאל שם צשיטת רש"י).

אך בדצרי הר"ן מצואר דאף לתיורו מ"מ צתחומין נושקין, נהי דשרי ליכנס אך אסור לחזור ולצאת (וכ"מ לכאור' מלשון רש"י דדוקא היכא דמיצלען חד תחומא הווי ולא צדצוקות) ול"צ גדר הדצרים, דממה נפשך, אי שייך דין הצלעת תחומין אף צתחומין הנושקין זה לזה ואינן מוצלעין, יהא מותר להלך צ' התחומין כל היום כדין הצלעת תחומין, ואי צתחומין הנושקין ליכא דין הצלעת תחומין, היאך שרי ליכנס, וצמה עדיף מצרה דאסר.

ובמקו"א נת' לדון צאורך, דיתכן דיסוד הפלוגתא אי הצלעת תחומין מילתא היא או לאו מילתא היינו צגדר איסור תחומין וצגדר שיעורא דאלפים אמה, אי יסודו דכל אלפים אמה חשיבי מקומו ממש של אדם ונאסר לצאת ממקומו, או דילמא עיקר מקומו היינו ד' אמותיו או עירו, אלא דאסור להתרחק אלפים אמה ממקומו.

וה"נ יש לדון צגדר דין ד' אמות דיוצא חוץ לתחום, דמסקינן צירושלמי (צריש פירקין) דתחום הן, ויש לחקור אי כל הד' אמות חשיבי מקומו ממש, ואסור לצאת ממקומו, או דעיקר מקומו הוי מקום רגליו, אלא דמותר להתרחק ד' אמות ממקומו [וצפרט לר"א ולר"מ דלעולם הוא צאמצען, מיהו לר"י דמצי לצרור משמע צפשוטו דהנך ד"א הווי מקומו, ומצי לקבוע מהו מקומו].

והא צלאו הכי כיון דגגה פחות מצרצעת אלפים הרי התחומין מוצלעין.

ועל גגה פחות מצרצעת אלפים אמה - משמעות הגמ' דלא אמרי' הצלעת תחומין אלא צמוצלעין זה בזה, ולא סגי בנושקין זה בזה, ומדצרי הרצ"א הנ"ל נראה דאף למסקנא כן

והתנו רבי אליעזר אומר שתים יכנס שלושה לא יכנס - ללישנא קמא דרש"י מצוארים דצרי הגמ' צפשיטות, דמוכחי' מהתם דמהניא הצלעת תחומין להתירו לשוץ לתחומי הראשון, אך ללישנא צתרא דאף רצה מודה להא, ולא פליגי אלא אי שרי לילך כל היום צ' התחומין, תמה רש"י דמאי קושיא, והא לא שמעינן מהתם דרשאי לילך כל היום צ' התחומין, ולשוץ לתחומי הראשון הא רש"י נמי מודה.

ובתוס' רבינו פרץ הוסיף דאדרצה מהתם הוי סיעתא לרצה וקשיא לרב שימי, דהא התם אחר שחזר לתחומי הראשון אסור לחזור ולצאת יעו"ש, ונראה דמשמע ליה הכי מלישנא דמתני' יכנס, דמשמע דלא שרי אלא ליכנס, ולאחר מכן הוי ככל צני העיר דאסורין לצאת כלל מן העיר [אך רש"י לא הוסיף כן, ויתכן דס"ל דמצינן לפרושי מתני' דאף אחר שנכנס שרי לחזור ולצאת, אך מתיורו דרש"י משמע קצת כדצרי רבינו פרץ וכדלהלן].

והביא רש"י דמאן דגריס הכי כל"צ מפרש דכיון דלא הווי מוצלעות אלא דצוקות ואפילו הכי שרי שמע מינה הצלעה דצר גדול הוא, והיכא דמיצלען חד תחומא הוי, והדצרים צריכים ציאור.

בביאור תירוץ רש"י - צחידושי הר"ן ציאור צגדר הדצרים, דהא דמודה רצה דשרי לחזור לתחומי הראשון, לא הוי כלל מדין הצלעת תחומין, דצאמת לרצה לא נעשו צ' התחומין חדא תחומא כלל, אלא דמ"מ כיון דתחומי החדש שנתנו לו חכמים מוצלע צתחומי הישן, הרי מותר להכנס צהיתר לקצה תחומי הישן, וממילא כל דחזר צהיתר לתחומי הישן, אמרי' כיון דעל על והדר לדין תחומי הישן, וכדתנן צמתני' החזירוהו גוים כאילו לא יצא, וכדינא דנהרדעי [ולכהך לישנא לא תלי דינא דנהרדעי צפלוגתא דהצלעת תחומין, אלא כל דהדר צהיתר ממילא הדר לתחומי הראשון].

אולם הך טעמא לא שייך אלא צמוצלעין, דצזה מצי להכנס לקצה תחומי הישן המוצלע צתחומי החדש, וממילא הו"ל חזר צהיתר דהדר לתחומי הראשון, אך היכא דנושקין זה

אסרי אף צינא אמה אחת חוץ לתחום דהוו מובלעין ולא נושקין, ויעוין בתוספת שצת (סי' תה סק"א) וצבהג' הר"אמ"ה מש"כ ליישצ.

רבי אליעזר אומר שתים יכנס שלושה לא יכנס - לשון רש"י לקמן (נב ז) אהך מתני' מי שינא חוץ לתחום צמיז ומדעת שלא לשם מצוה, ומצוהר דרבי אליעזר שרי אף צינא לדעת וכן מצוהר מדברי הר"ן צסוגין וכדלהלן, ואף דהינא לדעת אפילו החזירוהו נכרים צאונס ל"ל אלל ד' אמות, דמיד שינא צמיז הפסיד כל תחומו לגמרי, וקשה א"כ מאי מהניא צזה הצלעת תחומין, ציאררו האחרו' דהכא כיון דמיד שינא הוא מובלע בתחומו, מהניא הצלעת תחומין לדונו כמי שלא ינא כלל חוץ לתחום.

מאי לאו רבי אליעזר לטעמיה דאמר והוא באמצען וארבע אמות דיהבו ליה רבנן כמאן דמיבלען דמו וקאמר יכנס - רצנו פרץ והריטצ"א ציאררו הא דנקטי' דרבי אליעזר לטעמיה, היינו משום דאי הוי צצירא ליה דאית ליה ד' אמות לכל רוח כרבי מאיר או ד' אמות לרוח שירצה כר' יהודה, ע"כ דאין טעמיה משום הצלעת תחומין, דא"כ אפי' ינא ד' אמות, וע"כ דטעמיה משום דעד צ' אמות לא חשיב יניאה, וכע"ז כ' הרשצ"א דא"כ טעמיה משום דעד צ' אמות לא קניס, אף כיון דאשכחנא דס"ל דהוא צאמצען אמרי' דודאי טעמיה משום הצלעת תחומין.

והאחרו' צידדו לצאר עוד, דחלוק גדר דין ד' אמות דרבי אליעזר דאמר והוא צאמצען מדין ד' אמות דר' יהודה, דלר"א דהוא צאמצען הוי דין תחום, דומיא דאלפים אמה דאית ליה לאדם לצ' רוחותיו והוא צאמצען, אף לר' יהודה דבורר לו ד' אמות לרוח שירצה לא הוי דין תחום, וממילא י"ל דלא שייך צזה דין הצלעת תחומין.

והנה הרמב"ם (פכ"ז משצת הי"ד והי"ז) פסק דהצלעת תחומין מילתא היא גבי יונא לדבר מצוה וגבי מעשה דנחמיה, ואעפ"כ גבי מי שינא חוץ לתחום פסק (שם הי"א) דאפילו ינא אמה אחת לא יכנס וז"ל מי שינא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס שהארבע אמות שיש לו לאדם תחילתן ממקום שהוא עומד צו כו' עכ"ל, והראצ"ד השיג דהא קי"ל הצלעת תחומין מילתא היא, ויעוין שם צמגיד משנה וצאחרו' כמה דרכים צציאר דברי הרמב"ם.

ויש מהאחרו' שנקטו דהרמב"ם פי' דברי הגמ' כפשטן, דדוקא לרבי אליעזר לטעמיה דהוא צאמצען שייך הכא דין הצלעת תחומין, משא"כ לרבי יהודה דבורר לו ד' אמות לכל רוח שירצה ל"ש הצלעת תחומין, אלל דצטעמא דמילתא מצוהר

ומעתה יש לדון צבהא פליגי, דמ"ד הצלעת תחומין מילתא היא ס"ל דיסוד הדין דכל אלפים אמה הוו מקומו ממש, וכיון דגדר התחום הוי מקום האדם, היכא דצ' תחומין מובלעין זה צזה, נעשו חד תחום וחד מקום, משא"כ מ"ד הצלעת תחומין לאו מילתא, ס"ל דגדר דין תחומין היינו דנאסר להתרחק אלפים אמה ממקומו, אף לא הוו מקומו של אדם ממש, וממילא יש לומר דל"ש כלל לדון דנעשו צ' התחומין חדא תחומא, דהא אין התחום מקומו, אלל שיעור צריחוק, והיאך נימא דכאשר צ' שיעורי דאלפים אמה מובלעין זה צזה, יהא מותר להתרחק טפי משיעורא דאלפים אמה.

ומעתה ניחא, דבהא נמי תליא פלוגתתן בתחומין הנושקין אי רשאי לחזור לתחומו הראשון, דנהי דבתחומין הנושקין לכולי עלמא לא נעשו חד תחומא, כיון דאין מובלעין זה צזה, אף מ"מ למ"ד הצלעת תחומין מילתא היא, לא שייך לאסרו לשוב לתחומו הראשון, דכיון דיסוד איסור תחומין היינו לצאת ממקומו, הרי תחומו הראשון נמי מקומו הוא, משא"כ למ"ד הצלעת תחומין לאו מילתא היא, כיון דגדר דין תחומין היינו דאסור להתרחק אלפים אמה ממקומו, וצינא חוץ לתחום דאסור להתרחק ד' אמות ממקומו, אף דכאשר מתרחק מתחומו נכנס לתחומו הראשון, מ"מ אסור להתרחק מתחומו החדש.

קושיית רבינו פריץ - צצברי רש"י מצוהר דצמתני' דמי שינא חוץ לתחום צ' אמות חשיבי תחומין דצוקין גרידא ולא מובלעין, אף רצינו פרץ הציא צסם השר מקוצי דתמה דהא לקמן (נב ז) מוקמינן הך מתניתין כגון דעקר חדא וקס אתרתי, משמע דהאדם קאי צאמה השניה, וא"כ התם נמי הוו מובלעין ולא נושקין, ולהכי דחה הך לישנא צתרא יעו"ש.

ויעוין עוד צרשצ"א שצתצו ז"ל האי שמים יכנס דקאמר לאו שמים גמורות קאמר, דהא כיון דס"ל הוא צאמצען אס כן אין כאן הצלעה אלל נשיקת תחומין, ושמים פחות משהו קאמר, וכדאמרינן צשלהי פירקין דאקשי' שמים יכנס והתניא ר' אליעזר אומר אחת יכנס שמים לא יכנס ופרקינן לא קשיא הא דעקר חדא וקאי צתרתי פי' שעומד צאמה השניה הא דעקר תרתי וקאי צתלת כלומר שינא לגמרי מן השמים ועומד צשלישית דאין כאן הצלעה עכ"ל, ויעוין בתוספת שצת (סי' טז סק"ד) וצצברי יחזקאל (סי' ט' סק"כ).

בקושיית תוס' - התוס' (ד"ה ר"א) תמהו עוד ללישנא צתרא דרש"י, דהא צסמוך אמרי' ומדרבי אליעזר מותצת ליה למר, ומשמע דלרצנן דאסרי התם ליכנס ניחא שיטת רבה, וללישנא צתרא דמודה רבה דשרי לחזור לתחומו הראשון, הא קשיא לרבה אף מרצנן, וצזה ל"ש תירונא דרש"י, דהרי רצנן

דהלכה כרצנן ואף זינא זאונס [אלא דכתב שם דזמקום דחק ואונס דליכא תקנתא אחריתי, כמעשה דנחמיה ללא מלו גברי, מורינן כרזי אליעזר, אך היכא דמצינן למעבד תקנתא כגון ע"י מחיזה של בני אדם עד התחום ממשי, מורינן כרצנן יעו"ש היטב].

אך הרשב"א והריטב"א (בסוגין ולעיל מד א) נטו דהלכה כרזי אליעזר, דהלכה כדברי המיקל בעירוב, ועוד דהכי משמע בסוגיא דמעשה דנחמיה, וכ"פ בפסקי הרי"א ז (ה"א או' יא) ובסוף פירקין ה"ה או' יא).

ובן הציאו הראשונים שם הראב"ד דפסק כרזי אליעזר, ומדבריהם נראה דהיינו אף במזיד, אך בדברי הראב"ד בהשגות (פכ"ז משנת הי"א והי"ז) מבואר דפסק הבלעת תחומין מילתא דוקא זינא זאונס או לדבר מלוא, והיה מקום לפרש דס"ל כרש"י והר"ן הנ"ל דזוה אף חכמים מודים, אך הראשונים הציאו בשמו דהלכה כרזי אליעזר וכנ"ל, ומלשון הראב"ד בספר כתוב שם (בסוף פירקין) משמע לכאן דמפרש דבמזיד אף רזי אליעזר מודה דאסור, ולא שרי רזי אליעזר אלא זאונס או דבר הרשות שהוא קרוב למלוא, וחכמים דמודים לדבר מלוא היינו דוקא במלוא גמורה, ולפ"ז יתכן דמש"כ בהשגות לרמב"ם דקי"ל הבלעת תחומין לדבר מלוא, היינו אף דבר הקרוב למלוא, וכדהציאו הראשונים בשמו דפסק כר"א [ויעוין עוד משנ"ת לעיל (מד א) במעשה דנחמיה].

זרמב"ם 'שהארבע אמות שיש לו לאדם תחילתן ממקום שהוא עומד בו', והמגיד משנה שם זידד לפרש כוונתו דזאדס ההולך סתמא הוי כזורר לעבר פניו, ויעוין בקרן אורה בסוגין ועוד [ועכ"פ הרמב"ם פי' כוונת הגמ' דדוקא לרזי אליעזר שייך הכא דין הבלעת תחומין].

עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מודו ליה - הרשב"א נקט לדבר מלוא דוקא מודו, אבל ינא זרשות שלא לדבר מלוא אסרי, וכן נקט הריטב"א בתי' קמא יעו"ש, אך תוס' רזינו פרך הציא שם הר"מ דלאו דוקא לדבר מלוא, אלא ה"ה כל ינא זהיתר, וכן הציא הריטב"א שם י"מ.

והר"ן זידד עוד דדוקא במזיד אסרי חכמים, אך כל דינא בשוגג או זאונס מודו חכמים, וכ"ש זינא זרשות, וכן זידדו האחרו' לדקדק מלשון רש"י לקמן (כז ז) מי זינא חוץ לתחום במזיד ומדעת שלא לשם מלוא עכ"ל, דמשמע לכאן דלא פליגי חכמים אלא במזיד ומדעת, אך בשוגג או זאונס מודים דומיא דדבר מלוא.

פלוגתת הראשונים להלכה - נחלקו הראשונים היאך קי"ל זינא לדבר הרשות, דעת הרי"ף (בסוף פירקין) והרמב"ם (בפיה"מ שם) דהלכה כת"ק [וכ"כ מדברי הרמב"ם (פכ"ז משנת הי"א) ועכ"פ זינא במזיד] וכן דעת הרמב"ן במלחמות והרא"ש (סי' טז) והטור (סי' תה) וכן דעת בעל המאור